

Can Marfà i Mataró a la segona meitat de segle XIX

Maria Coll Pigem

La Margarita Ros¹, natural de Mataró, treballa a la fàbrica Sociedad Viuda e Hijos de la capital del Maresme, coneguda popularment com a Can Marfà. Hi feineja des que Gaietà Marfà i Guanyabens la va fundar l'any 1851, després de tornar de Cuba amb un petit capital obtingut del comerç. En aquell moment, ella era una nena de deu anys i la fàbrica només tenia mitja dotzena de telers. Ara, quan la centúria està a punt d'esgotar-se, la dirigeixen els seus fills –Ginés, Gaietà, Antoni i Emili Marfà i Artigas–, i s'ha convertit en la indústria més important de Mataró.

L'edifici, ubicat al carrer Jordi Joan, és inconfusible. Construït a l'estil manchesterià –definit per la repetició regular de les obertures i la verticalitat–, es caracteritza per dues naus de planta baixa i dos pisos connectats entre si per uns ponts coberts i una xemeneia aïllada. Aquest és el nucli d'un conjunt fabril

---

¹ Aquesta figura, el nom de la qual consta en un dels contractes de la fàbrica posterior a aquesta època, representa el perfil de dona que a la segona meitat de segle XIX treballava a Can Marfà i, en general, a les indústries de gènere de punt de Mataró.

que anirà creixent al llarg dels anys amb diverses instal·lacions i serveis al seu voltant.

La Margarita, igual que les seves companyes, s'ha fet gran i s'ha enamorat entre bateries, bales de cotó i piles de mitges i samarretes. Entre aquestes parets també ha après a no tenir por i a començar a reivindicar els seus drets com a treballadora. Ella encara no ho sap, però forma part de la que esdevindrà l'empresa més gran de gènere de punt d'Espanya abans de la Guerra Civil.

Fig.1 Treballadors sortint de Can Marfà a inicis del segle XX (Fons: Fundació Jaume Vilaseca. Autor: Desconegut)

El naixement de la indústria del gènere de punt a Mataró

Mataró no es va industrialitzar per un cop de sort. La llarga tradició en el camp de la filatura i del tissatge va fer que alguns empresaris forans i alguns de locals –però menys adinerats, com Gaietà Marfà i Guanyabens el 1872– decidissin apostar per la implementació de l'energia del vapor en aquest sector.

Aquest, de fet, no era l'únic avantatge: la ubicació de la ciutat arran de mar facilitava l'arribada del carbó –que venia d'Anglaterra–; la línia fèrria Mataró-Barcelona, inaugurada el 1848, també millorava les vies de comunicació; i, finalment, la ciutat disposava de mà d'obra especialitzada, però menys conflictiva que la barcelonina. D'aquesta manera, a partir dels anys quaranta del segle XIX, Mataró va adquirir un perfil marcadament industrial.

Fig. 2 Postal de Mataró de principis de segle XX. S'hi pot veure el perfil de les xemeneies de les fàbriques de gènere de punt. (Font: Arxiu Comarcal de Mataró. Fons: Col·lecció de postals. Autor: Desconegut)

No va ser, però, fins al darrer terç del segle XIX que la indústria del gènere de punt va prendre el relleu respecte a la indústria dels filats i dels teixits: un canvi només possible gràcies a la introducció dels telers circulars provinents del sistema anglès, més coneguts com a *bateries* per la seva disposició en bancades de dos, quatre o sis telers connectats a un mateix motor. L'aranzel proteccionista aprovat el 1892 també va afavorir les exportacions a les colònies espanyoles (Cuba, Filipines i Puerto Rico) i la introducció dels telers *cotton*, els telers rectilinis, els telers de punys i les ramalloses va permetre millorar i augmentar la producció de mitges i mitjons a gran escala i l'abaratiment d'altres articles de punt (guants, pantalons, samarretes, peces de bany...). L'any 1879, només a Mataró, es produïen diàriament 19.200 samarretes i 42.000 mitjons.

En aquest context d'incursió en la indústria del gènere de punt, Can Marfà, amb vint-i-dos bateries (telers mecànics) i tres telers circulars el 1881, era amb diferència l'empresa més gran de la ciutat. Però, a més, aquesta fàbrica també gaudia d'un altre benefici respecte a les altres. El 12 de setembre del 1877, els propietaris van rebre del rei Alfons XII una carta de privilegi per produir peces interiors i exteriors de franel·la i apelfats, les més característiques de la producció mataronina.

Fig. 3 Bateria de telers circulars de l'any 1930 procedents dels Tallers J. Roure, exposats a Can Marfà Gènere de Punt. Museu de Mataró (Foto: Museu de Mataró. Autor: Pere Masramon).

Si la força del vapor va provocar el boom industrial de la ciutat a la meitat del segle, dues altres fonts energètiques van acabar de consolidar aquest sector: el gas i l'electricitat. Els treballadors i les treballadores que sortien de la fàbrica quan ja era negra nit o que hi entraven quan encara no havia sortit el sol havien de ser ben cautelosos. Els llums d'oli que il·luminaven els carrers de la ciutat s'obrien a la posta de sol i es tancaven a mitjanit, només uns quants es deixaven oberts fins a la matinada. Per estalviar, els dies de lluna plena, es tancaven tots. Fins al juliol del 1855, Mataró no va tenir llum de gas als carrers. Va ser la tercera ciutat de Catalunya a instal·lar-ne, després de Barcelona i Gràcia. Poc després, el gas també va arribar a les cases i a les fàbriques de gènere de punt, novetat que va provocar algun accident.

Aquesta energia, però, va durar molt poc, i el 1899 els 552 fanals de gas que hi havia als carrers de Mataró es van canviar per fanals elèctrics. Les fàbriques no van tardar a apostar també per aquesta nova font d'energia. Segons l'estadística industrial del 1907, en aquesta data l'empresa Can Marfà ja disposava d'una força de 300 CV, la qual cosa li permetia fer una producció de vuit-centes mil

peces l'any i donar feina a sis-cents cinquanta treballadors; sens dubte la més gran de la ciutat. I el 1917 demanaven permís a l'Ajuntament de Mataró per instal·lar vint-i-quatre electromotors de corrent altern trifàsic, autorització que els era concedida malgrat “no existir en nuestras ordenanzas municipales vigentes, del mismo modo que en la actualidad tampoco existen en la vecina capital catalana, disposiciones especiales para regular la instalación y funcionamiento de máquinas y aparatos eléctricos”, segons l'escrit del tècnic municipal.

L'arrelament del sector del gènere de punt –que fins als anys vuitanta del segle XX va predominar en l'economia local–, també va provocar el creixement urbà. Les xemeneies de vapor es van convertir en un pol d'atracció de treballadors d'altres localitats catalanes. Segons el cens del 1857, Mataró tenia 16.595 habitants –era la segona localitat de la província de Barcelona per ordre demogràfic–, però només disposava de 2.747 cases (una mitjana de sis persones per habitatge).

Segons una descripció de l'època, “els carrers del centre no eren tortuosos i les vies de fora muralles eren tirats a línia, nets i proveïts de voreres”. Val a dir, però, que a mitjans de segle XIX, la capital del Maresme només tenia setanta-nou carrers i vuit places. Aleshores tot just s'estaven enderrocant els portals de les antigues muralles.

Al final de la centúria, però, la fisonomia de Mataró era tota una altra.

L'Eixample –una extensió de casetes d'una planta i un pis– ja era una realitat i la població de Mataró, el 1900, havia arribat als 19.704 habitants.

La fàbrica, un món jerarquitzat

La fàbrica era un espai completament jerarquitzat. A dalt de la cúspide de la piràmide hi havia els amos, que tenien una actitud autoritària –però al mateix temps paternalista– envers els treballadors: no acceptaven reduccions de jornada o sous més justos, però feien obsequis als obrers quan es casaven; per exemple, el matalàs.

Els treballadors, el 70 % dels quals encara eren nats a Mataró –percentatge que es va anar reduint progressivament–, també estaven jerarquitzats. Els membres de l'àrea d'administració (secretàries i comptables) tenien més categoria que els

homes i dones de les seccions de producció. I tots estaven classificats segons la seva feina (porter, filadora, bataner, mecànic...) i una categoria (oficial, auxiliar, ajudant, mosso...).

Es treballaven entre seixanta-sis i seixanta-vuit hores setmanals, de dilluns a dissabte (inclús es feien jornades de catorze i setze hores) –fins al Reial decret del 1913 no es van establir les seixanta hores setmanals a la indústria tèxtil. Els diumenges, generalment, no es treballava, però alguns amos aprofitaven aquest dia per obligar els treballadors a netejar les màquines.

A inicis del segle XX, els treballadors de Can Marfà disposaven de tretze festius l'any, la majoria festes de precepte, en les quals l'Església demanava l'assistència dels fidels a missa: 1 de gener, 6 de gener (Reis), 19 de març (Sant Josep), dia de l'Assumpció (segona Pasqua), Corpus, 25 de juny (Sant Pere), 25 de juliol (Sant Jaume), 25 d'agost (Assumpció de Nostra Senyora), 1 de novembre (Tot Sants), 8 de desembre (Immaculada Concepció) i 25 de desembre (Nadal). I dos dies especials: 1 de maig (Dia del Treballador) i 27 de juliol (Les Santes, Festa Major de Mataró).

La modalitat bàsica de la retribució salarial era pagar a preu fet, és a dir, cada setmana la treballadora cobrava per les peces realitzades. Al final de la jornada, sota la mirada controladora de l'encarregat, la treballadora apuntava la feina feta en una llibreta. D'aquesta manera, l'obrer es veia implicat en la producció i tenia un estímul per augmentar-la. Aquest sistema no era qüestionat per part de treballadors ni de fabricants, però òbviament mai es posaven d'acord en la fixació de la taxa de preus amb què s'havia de pagar la peça.

Generalment, la setmanada només cobria les necessitats bàsiques: un sostre, menjar, vestir i dormir. El pagament del lloguer de la casa, formada per una cuina i una o dues habitacions, s'emportava quasi la meitat de sou.

L'alimentació de les famílies treballadores era mínima: patates, mongetes i sardina. La carn, si es podia, era per festa major.

Les obreres poc podien estalviar, vivien pràcticament al dia; però en cas de fer-ho tenien a la seva disposició la Caixa d'Estalvis de Mataró, creada el 1859, quan només n'hi havia deu a tot l'estat: un altre símbol de la ciutat emprenedora que despuntava.

A finals de segle passat, més de la meitat dels mataronins eren analfabets. L'escola guardava les criatures fins a l'edat de treballar, ben primerenca, i després ja col·laboraven en l'economia familiar. La majoria eren allunyats de les aules abans que poguessin obrir un llibre o un quadern de cal·ligrafia. La legislació de la Primera República va prohibir els treballs dels menors de deu anys i una llei aprovada el 1900 va insistir en la mateixa qüestió, però van caldre força més anys perquè els nens desapareguessin de les fàbriques, on bàsicament s'ocupaven de la preparació dels tissatges.

Fig. 4 Treballadors de la secció de preparació de fàbrica de gènere de punt Baladia y Sala l'any 1896. Aquesta foto (com podia ser el mateix cas de Can Marfà) demostra la presència de nens i nenes a les fàbriques de gènere de punt de la ciutat. (Foto: Fundació Privada Jaume Vilaseca. Autor: Desconegut).

Per poder garantir el futur de la família era imprescindible que tot membre contribuís econòmicament al seu sosteniment. Les pregàries més comunes que els mataronins de la segona meitat del segle XIX invocaven a les santes Juliana i Semproniana, patrones de la ciutat, eren “protegiu-nos” i “doneu-nos salut”. De feina no en mancava, però treballar en una fàbrica de gènere de punt era una feina perillosa si no es vigilava: obrers cansats i mancats de reflexos podien ser

engolits per una màquina o morir de tuberculosi o d'alguna malaltia cardíaca. A més, podien patir dolors permanents a les articulacions i a l'esquena.

El doctor Antoni Franquesa i Sivilla, a l'informe "Topografía médica de Mataró y su zona" (1889), alertava els empresaris que certes operacions s'havien de fer amb el motor parat per reduir el nombre d'accidents i que els menors de quinze anys no fessin servir maquinària. Respecte a les fàbriques de gènere de punt locals, assegurava que eren espaioses i "les finestres garantien les condicions de llum i ventilació necessàries", a diferència de les fàbriques de teixits i de filats, on "l'aire sempre està viciat i això provocava casos de tuberculosi, trastorns cardíacs i vasculars i malalties mucoses".

Però no eren pas de la mateixa opinió el metge Lluís Vilardell i Malgà i l'arquitecte municipal Josep Puig i Cadafalch, que en la "Memoria-estado de la Sanidad de Mataró" (1895) asseguraven que hi havia fàbriques que seguien controls estrictes i altres que "más que lugares habitables parecen antros de tormento". En general, a totes les fàbriques la calor era molt densa i, distribuïts entre les bancades, hi havia sempre càntrirs d'aigua fresca.

Can Marfà, en aquest aspecte, no n'era una excepció. El 4 d'abril de 1896, un jove treballador de la fàbrica va quedar atrapat en un batà –màquina on es netegen les fibres d'impureses–, accident que li va provocar ferides de gravetat a les dues cames. I a principis de març d'un any més tard, una de les màquines, denominada *lladre*, va agafar el braç d'un jove treballador de catorze anys. Li van haver d'amputar per sobre del colze, segons va publicar la premsa local.

Si les ferides eren greus, els treballadors es dirigien a l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena, lloc d'assistència sanitària dels mataronins pobres, espai finançat a través de donacions i conduït de forma bondadosa per les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül. Antoni Franquesa, a l'informe "Topografía médica de Mataró y su zona" (1889), assegurava que "acudir a la sanidad pública" als treballadors els generava "repugnancia".

Les dones, puntal de la indústria

Les dones han estat al llarg de tota la seva història el puntal principal de la indústria del gènere de punt. A partir de la segona meitat de segle XIX, la introducció de màquines que requerien poca força física i una mà d'obra poc

especialitzada va fer que molts empresaris substituïssin els treballadors per dones i nens com a estratègia per reduir els costos de producció. En això, però, el Maresme era una excepció, ja que les dones d'aquesta comarca comptaven amb una llarga tradició tèxtil, especialment en la manufactura de les puntes de coixí i blondes.

Fig. 5 Treballadores, dones i nenes de la fàbrica de gènere de punt Coll i Regàs, 1895 (Foto: Fundació Privada Jaume Vilaseca. Autor: Desconegut).

A les fàbriques les tasques estaven dividides per sexe i edat. Mentre les dones es dedicaven a feines com bobinar, teixir, cosir o resseguir, els homes eren els encarregats d'accionar la maquinària, de fer les tasques de supervisió (contramestres, encarregats) i de caràcter tècnic (manyans, mecànics, fusters...). A la segona meitat de segle XIX, un 70 % del personal de Can Marfà era femení. L'alt percentatge de dones i el fet que molta feina també es fes a domicili, seguint la tradició de l'anomenat *domestic system*, també va fer que el sector del gènere de punt, a diferència del de filats, fos més pacífic i menys enrarit.

El salari de les dones era entès com a complementari al sou del cap de família, i era força inferior al dels homes: podia arribar a la meitat. Per justificar la diferència salarial els empresaris argumentaven que les dones tenien el costum de cantar i parlar mentre treballaven, tenien menys resistència a la fatiga i menys força física.

A més, el treball de les dones era entès com a temporal i, per tant, secundari: se sobreentenia que les dones deixaven la fàbrica un cop es casaven, ja que després havien de cuidar els fills, tot i que quasi mai era així. Sovint, diferents membres d'una mateixa família treballaven en una mateixa fàbrica.

La novel·lista, assagista i feminista gallega, Emilia Pardo Bazán, el 1902, al llibre *Por la Europa católica*, descriu així les dones del sector del gènere de punt de Mataró després de fer una visita a Can Marfà: “La fábrica de Mataré vino á demostrarme, sin embargo, que los géneros de punto siguen siendo labor de mi sexo. En aquella hermosa y activa fábrica apenas trabajan los varones; obreras forman el núcleo del personal. La obrera catalana es una figura inconfundible con la modista ó la chula madrileña, tanto, verbi gracia, como éstas lo son con la aldeana gallega. Un aire extranjero, francés ó belga, cierta elegancia de silueta, cierta sencillez seria en el peinado, el talle hecho flexible por la serie de movimientos á que el trabajo obliga, un vestir aseado, con trajes de indianas claras, un calzar más práctico que coquetón, no desdeñando la alpargata pero esmerándose en la media— esto es la obrera catalana en general, y en especial la mataronense, á que ahora me refiero”.

Per la seva banda, Antoni Franquesa, a l'informe “Topografía médica de Mataró y su zona” (1889), es mostrava preocupat per la moral dels treballadors i les conseqüències que podia tenir per a ells el fet de treballar envoltats de tantes dones: “El calor sofocante, aumentado por la fatiga, obliga a los trabajadores a vestir ropas ligeras” més “el insomnio peculiar al género de vida que llevan” fa que “estimulen vivamente su fantasía” i que “la poca cultura intelectual de los mismos se manifieste con un lenguaje rico en imágenes y no del todo culto”. I tot plegat, segons l'autor de l'informe, provocava que “en detrimento de la voluntad y la honradez de bello sexo”, fent referència a les dones, es produïssin abusos.

Entre la burgesia les diferències entre gèneres també eren evidents. Després de la mort del fundador, Gaietà Marfà i Guanyabens, l'empresa va ser batejada com a Sociedad Viuda e Hijos de Cayetano Marfà, però l'administració de la fàbrica, malgrat que tots els germans hi van aportar capital, va quedar en mans dels fills homes.

Després de la fàbrica

Si tenim en compte les llargues jornades de treball que els obrers feien a les fàbriques, poc temps podien invertir en descans i en oci. Generalment, participaven en les celebracions del folklore local (cantades de caramelles per Pasqua, carnestoltes, saraus de festa major), als aplecs convocats a les ermites més properes i en els balls organitzats en sales informals.

Més enllà dels murs de les fàbriques, Mataró, a la segona meitat de segle XIX, estava dividida entre senyors i obrers. Aquesta separació era evident en les societats d'esbarjo: mentre els propietaris es trobaven en espais com el Casino Mataronés (1849), el Casino Fhilmònic (1849), el Casino Apolo (1860) o el Casino Armonia (1860), els treballadors ho feien en societats d'extracció més popular, com l'Antiga Fraternitat (1879) o la Societat Sport Mataronés (1898). Alguns d'aquests locals tenien petites sales de teatre i ball, però la ciutat també tenia teatres com el Talia (1871), l'Euterpe (1877), Nueva Constancia —després conegut com a Clavé (1881)— o l'Ateneu de la Classe Obrera (1900).

Fig. 6 Interior del Teatre Nueva Constancia de Mataró el 1912, que després va ser El Clavé. (Foto: TotMataró. Autor: Desconegut).

En el darrer terç del segle XIX, sobretot dues coses van causar furor a Mataró en l'àmbit de l'oci. Per una banda, la primera presentació del cinematògraf, que va tenir lloc el febrer del 1897, poc després que els germans Lumière ho fessin a

París (1895). Les primeres projeccions es van fer de forma improvisada en els petits teatres de la ciutat. Per altra banda, la inauguració del Parc Central (1893), un lloc d'esbarjo familiar especialment pensat per a la burgesia, format per una zona arborada, amb una pista de patinatge, un brollador, una glorieta, cafès... i una figura escultòrica d'un *negrito*, que en aquella època no ofenia ningú. El mateix any també es va inaugurar al costat del parc un velòdrom. El ciclisme era un esport que triomfava a finals del segle XIX.

A part de la Festa Major (el 27 de juliol), a Mataró també era especialment festejada la segona Pasqua o la Pasqua Granada. En aquestes dates, la ciutat inaugurava La Fira, una gran exposició de mostres que cridava l'atenció de locals i forans. Durava sis dies, ocupava la plaça de Santa Anna i la Riera i estava dividida en tres parts: una primera dedicada a plats, olles i objectes de llauna; una segona assignada a les joguines, la roba, la bijuteria i als llibres; i una tercera especialitzada en el sector de les indianes, sector agrícola i ferro vell. S'hi podia trobar de tot, especialment les darreres novetats i coses més curioses de cada sector. A més, durant aquella setmana, la ciutat s'omplia de música, de cantants i d'espectacles de carrer.

Fig. 7 La Riera, principal carrer de la ciutat i passeig habitual dels mataronins, a principis del segle XX (Foto: Arxiu Comarcal de Mataró. Fons: Col·lecció Fotogràfica Joan Mañach. Autor: Joan Mañach).

El naixement de la cultura proletària

En aquest context i període, també va néixer la cultura proletària. Entre les parets de les fàbriques, els treballadors van començar a identificar-se com a grup i això es va notar en l'inici de la lluita de classe i en noves pràctiques de relacions socials, com la celebració del primer matrimoni civil a Mataró, l'any 1869.

L'obrerisme va adquirir força sobretot a partir del 1887, quan es va aprovar la primera llei d'associacions emmarcada en la Constitució de 1876. Abans, però, ja n'existien algunes. En el sector del tèxtil, l'organització obrera amb més poder era la Unió de les Tres Classes de Vapor, que agrupava els filadors, els teixidors i els obrers a jornal del cotó. Tenia presència a Mataró des del 1870 i comptava amb un miler d'associats. També es va crear la Sociedad Fabril de Obreros de Género de Punto (1899) i es va inaugurar el Centro de las Corporaciones Obreras, després coneguda com la Casa del Pueblo.

També cal destacar que van ser els obrers del cotó de Mataró, d'ideologia marxista, els que, reunits el 4 d'agost del 1887, van acordar crear una central sindical socialista d'àmbit estatal, idea que va quallar en el congrés del 12 al 14 d'agost del 1888, quan es va fundar la Unió General de Treballadors (UGT) a Barcelona.

L'augment del sentiment de classe ràpidament es va convertir en una reivindicació més forta de les millores laborals i en un augment de la conflictivitat. A Mataró, el 1881, es va generar un locaut –el tancament temporal de totes les fàbriques de la ciutat per part de la patronal– durant tretze setmanes; el 1883 es va repetir la mateixa situació i el 1890 els obrers es van declarar en vaga. També es van produir atemptats contra alguns empresaris. L'estrofa d'una cançó de la segona meitat del segle XIX mostra aquesta situació de descontentament dels obrers:

“A las cuatro de la madrugada
se encuentran los hombres que al trabajo van.
Y los ricos estan en la cama
estirando las piernas y bailando el can-can.
Petroli volem, aiguarràs hi tirarem

i ditxosa serà aquella hora,
que telers i amos encendrem.”

Amb aquestes accions els obrers van aconseguir petites millores: rebaixar una hora la jornada laboral i augmentar el preu de la mà d'obra. I, a partir del 1890, a Mataró es va començar a celebrar la festa del Primer de Maig, amb reivindicacions com la jornada de vuit hores, la supressió del sistema dels preus fets o el descans setmanal ininterromput de trenta-sis hores.

El desenvolupament de la classe obrera també va comportar la creació d'iniciatives culturals i cíviques vinculades amb la instrucció, la més important de les quals va ser l'Ateneo Mataronés (1854), on es feien classes nocturnes per a adults i hi havia una biblioteca popular amb servei de préstec de llibres. Altres entitats també de caràcter civicoeducatiu van ser el Círculo Democrático Republicano de Instrucción y Propaganda (1868), l'Ateneo de la Clase Obrera (1880) i el Círcol Catòlic Obrer (1884). Totes elles preconitzaven la cultura i la instrucció com a eina d'emancipació social i combinaven les classes nocturnes amb l'esbarjo.

Maria Coll Pigem

Llicenciada en Història per la UAB i en
Periodisme per la URL-Blanquerna

Fonts i bibliografia

LLONCH CASANOVAS, Montserrat (1997). *El gènere de punt a Catalunya*.

Modernització i desenvolupament d'un sector industrial. Caps de Bou, 25.

Mataró: Patronat Municipal de Cultura de Mataró.

COSTA OLLER, Francesc (2017). *Mataró, de la ciutat que creix*. Mataró: Arxiu Història I.

LLOVET, Joaquim (2000). *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Mataró: Caixa Laietana.

 Xarxa de Museus
d'Història i Monuments
de Catalunya

MUSEU DE MATARÓ